

Вознюк О. Рекурсія як фундаментальна характеристика літературного процесу // Текст і дискурс: когнітивно-комунікативні перспективи: збірник матеріалів IV Всеукраїнської наукової інтернет-конференції (18–19 березня 2021 р.). – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. – 118 с. – С. 22-24. <http://englishcontext.kpnu.edu.ua/>

Вознюк Олександр

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

РЕКУРСІЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Рекурсія як фундаментальний принцип природи – циклічність (коли процес замикається на себе), є визначення, опис, зображення певного об'єкта або процесу всередині самого об'єкта або процесу, тобто це ситуація, коли об'єкт самоподібним чином постає частиною самого себе. Зазначений феномен виступає універсальним щодо не тільки до природних, а й штучних систем, виражаючи інваріантну, фрактально-голограмну модель реальності [1].

Рекурсія як фундаментальна характеристика світу у філософії визначається як індуктивність мислення, у літературі – як метапроза, у мистецтві як міз-ан-абім, у дизайні – як ефект Дросте.

У літературі інформаційно-надлишковий метод рекурсії проявляється в тому, що письменник періодично повертається до головної події і розглядає її в різних контекстах. Рекурсія постає стилем художніх творів Сходу (зокрема Японії), який передбачає численні повтори, що створює проблему для перекладачів. Цей стиль реалізує принцип "випередження думки", коли вона формулюється миттєво на рівні інтуїтивного осяяння, що на Заході знаходить втілення в літературі "потoku свідомості". В багатьох літературних творах, визнаних Нобелівською премією, застосовується метод рекурсії, який полягає в

реалізації сюжету через численні метаморфози і концентричні розповідні кола, які час від часу "схлопуваються". Так, роман М. Гарсія Маркес "Сто років самотності" (за який в 1967 році йому була присуджена Нобелівська премія) розгортається в рекурсивної манері.

Феномен рекурсії виявляє типові, універсальні риси художньої реальності. В кінці 20-х років минулого століття В. Я. Пропп на підставі дослідження структури чарівних казок створив функціональну модель літературного твору будь-якого типу. У цьому зв'язку зазначимо і концепцію Дж. Кемпелла, яка встановлює універсальну схему розвитку подій класичного міфу: "вихід – посвята – повернення", коли Герой кидає виклик світу повсякденності і йде в світ надприродного; там він стикається з незвичайними силами і видобуває вирішальну перемогу; потім Герой повертається додому, щоб робити добро ближньому.

Тут можна говорити про інваріант будь-якій послідовності історичних подій, що виявляється в багатьох казках: 1) порушення гармонійного стану, 2) Герой вирішує чинити опір, 3) боротьба Героя і Антигероя, 4) руйнування старих форм суспільного життя і перемога Героя, 5) створення нових форм соціального життя, 6) новий гармонійний стан, ліквідація нестачі, 7) загибель Героя і привласнення плодів його діяльності негативним героєм.

Така модель в певному сенсі відображає як структуру історичних подій, так міфологічну канву їх розгортання. Аналогічний висновок щодо міфів племен Південної Африки зробив К. Леві-Стросс, який показав, що міфи народів світу структурно побудовані на алгоритмічній основі, коли діє закон "збереження алгоритму і сюжету" будь-якого твору. У К. Юнга цей висновок знаходить підтвердження в теорії архетипів. Сюжетні лінії давньогрецької трагедії в новому ракурсі повторюються у Шекспіра і в сучасних творах.

Загалом, мистецтво як форма суспільної свідомості відображає рекурсивний принцип циклічності, оскільки мистецтво задовольняє людську потребу у все більш тонкому досвіді структурного порядку. Якщо твір

мистецтва постає перед людиною як певний структурний розвиток, що не відповідає її нормальним очікуванням, виникає почуття фрустрації або обурення. Тому твір мистецтва потребує циклічної за своєю природою форми.

Рекурсія пов'язана також з тим, що коли фрази нанизуються одна на іншу, в певній мірі втрачається розуміння процесу, який відбивається в літературному творі. Ноам Хомський припустив, що саме рекурсивна здатність відрізняє мову від інших типів мислення, наприклад категоризації і розпізнавання причинно-наслідкових зв'язків між речами.

При цьому рекурсивний лад літератури виявляє принцип циклічної причинності, коли романи часто не розгортаються згідно точної подієвої послідовності. Так в книзі Л. Керолла ми можемо прочитати про злочинця, який перебуває за ґратами за скоєний злочин, в той час коли суд починається тільки "в наступну середу". У п'єсі Ф.Г. Лорки "Коли мине п'ять років" ми можемо зустріти таку фразу: "Я забуду тут свій капелюх".

У мисленні людини рекурсія реалізується в діпластії – притаманному тільки людській свідомості феномену ототожнення двох елементів, які одночасно виключають один одного, що проявляється в таких психологічних феноменах, як енантіосемія (подвійність, парадоксальність смислів), "операційна інтеграція", бісоціація – остання, на відміну від асоціативності, є здатністю людини до створення абсолютно нових, нетривіальних зв'язків; це з'єднання того, що ніколи ще не було з'єднане через інтеграцію декількох елементів і формування з них нової цілісності. Дипластія реалізується в такій мовній фігурі, як, наприклад, оксиморон – "живий мрець", "сильна слабкість", "геніальна тупість" і ін.

Таким чином, рекурсію як структурний інваріант реальності можна вважати не тільки фундаментальною властивістю літературного процесу, а й історичного процесу, а також мислення людини (як поєднання протилежностей, що виявляє "Істину як єдність протилежностей" – С.Б.Церетелі), перебігу

психічних процесів, коли умовний рефлекс є результатом закільцьованості нервових зв'язків.

ЛІТЕРАТУРА

Анісімов А.В. Інформатика. Творчість. Рекурсія. Київ: Наукова думка, 1989. 220 с.

Вознюк Олександр Васильович – Житомирський державний університет імені Івана Франка, доктор педагогічних наук. доцент, професор кафедри англійської мови з методиками викладання у початковій школі.